

Emil Çingiz oğlu GÜLALIYEV
Azərbaycan Dövlət İqtisad Univresitetinin (UNEC) doktorantı

MİNİMUM ƏMƏK HAQQININ GƏLİR BƏRABƏRSİZLİYİNƏ TƏSİRİNƏ MÜXTƏLİF YANAŞMALAR VƏ VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ METODLARI

Xülasə

Məqalədə minimum əmək haqqının gəlir bərabərsizliyinə təsirləri və belə təsirlərin qiymətləndirilməsi ilə bağlı müxtəlif yanaşmalar müqayisəli təhlil edilib. Minimum əmək haqqı ilə gəlir bərabərsizliyi arasındakı əlaqə inkişaf etməkdə olan ölkələrin təmsalında tədqiq edilib. Müəllif gəlir bərabərsizliyinin əsas göstəricisi kimi Gini indeksini qəbul edib. Ekonometrik metodlardan istifadə edərək, müəllif belə nəticəyə gəlir ki, MƏH-nın gəlir bərabərsizliyinə təsirləri eyni xarakterli deyil və ölkədən ölkəyə dəyişir. Həmçinin fərz etmək olar ki, hər bir ölkə üçün onun inkişaf səviyyəsinə uyğun olaraq optimal MƏH səviyyəsi mövcuddur.

Açar sözlər: minimum əmək haqqı, gəlir bərabərsizliyi, Gini indeksi, məşğulluq, gəlirlər

JEL: H52; H75; E24, J24

UOT: 330

DOI: <https://doi.org/>

• *Giriş: gəlir bərabərsizliyi sosial-qitisadi problem kimi*

İnsanların təhsil səviyyəsi, bilik və bacarıqları fərqlidir. Onların malik olduqları ev təsərrüfatlarının ölçüsü, məşğulların iqtisadi fəaliyyət sahələrindəki gəlirlər də müxtəlifdir. Ölkələrin iqlim şəraiti fərqli olduğundan yaşayış üçün zəruri olan xərclər də fərqlidir. Ayrı-ayrı insanlar və ya ev təsərrüfatlarının gəlirləri arasındakı fərqliliklər və bu fərqlilikləri doğuran səbəblər müxtəlif ola bilər. Səbəbindən asılı olmayaraq, ölkə daxilində və ya ölkələrarası gəlir fərqlilikləri insanların həyat şəraitinə, həmçinin ölkələrarası iqtisadi münasibətlərə ciddi təsir edir. Mahiyyətə gəlirlərin bərabər olmasını iddia etmək mümkün deyil. Çünki bütün insanlar eyni dərəcədə işgüzar və ya eyni dərəcədə bilik və bacarığa malik ola bilmir. Digər tərəfdən, ev təsərrüfatında istehlak həcmindən asılı olaraq, gələcək nəsillərə ötürülən miras da fərli ola bilər və belə miras fərqləri gələcək əlavə gəlirlər üçün imkan yaradır. Bu gün hələ uşaq olan hər bir nəfər üçün onun valideyni eyni həcmdə miras qoyub getmir. Təbii ki, hər bir fərd qənaətli istehlakçı ola bilmir. Tədqiqatlar göstərir ki, insanların gəlirlərindəki fərqliliklər onların sağlamlığında, davranışında, doğulanda gözlənilən ömür uzunluğunda və rifah halını xarakterizə edən sair problemlərdə özünün biruzə verir. Vaxtlı-vaxtında və keyfiyyətli qidalanma, təmiz və işməli suya olan tələbatın tam

ödənilməsi, davamlı enerjinin əlçatan olması, ekoloji təmiz mühitdə yaşamaq insanların sağlamlığına və ömür uzunluğuna pozitiv təsir edir. Bu amillərin hər biri isə gəlirlərin həcmindən çox asılıdır. Avropa Komissiyasının (*European Commission, 2020*) [1] qiymətləndirmələrinə əsasən Avropa İttifaqına daxil olan ölkələrin əhalisi arasında aparılan sorğularda on nəfərdən səkkizi işsizlik və miqrasiya ilə yanaşı sosial bərabərsizliyi əsas problem hesab edirlər. Sosial bərabərsizliyin isə əsasında gəlir bərabərsizliyi dayanır.

İstənilən ölkədə orta gəlirlərin orta dünya qiymətləri ilə müqayisədə aşağı olması, həmçinin ölkə daxilində gəlirlər arasındakı bərabərsizliyin kəskin olması cəmiyyətdə sağlamlıq səviyyəsi, həyat keyfiyyəti ilə bağlı və digər sosial məsələlərlə bağlı ciddi problemlər yaradır. Birinci fenomen, yəni ölkə daxilində orta gəlirlərin orta dünya göstəricilərindən, xüsusilə inkişaf etmiş ölkələr üzrə orta gəlirlərdən aşağı olması ölkədən yüksək ixtisaslı kadrların axınına (zəka axını), əmək miqrasiyasına səbəb olmaqla yanaşı, həm də ölkənin yeni texnika və texnologiyalar almasına, dünya elmindən faydalanmasına çətinliklər yaradır. Çünki əhalinin və hətta dövlətin müasir texnoloji imkanlardan bəhrələnmək imkanı gəlirlərin azlığı səbəbindən mümkün olmur. Elmin, təhsilin və səhiyyənin inkişafının zəifliyi, ölkədə institusional çatışmazlığa səbəb olur. Bu

isə yoxsul ölkənin inkişaf etməsinə çətinliklər yaradır.

İkinci fenomen, yəni ölkə daxilində gəlirlər arasındakı bərabərsizliklər başqa mahiyyətli problemlər yaradır. Əhali arasında gəlir kvintillərinə görə kəskin fərqlənməsi istehlak həcmində, təhsil və səhiyyə xidmətlərindən istifadə imkanlarında, nəqliyyatdan və mədəniyyət infrastrukturundan istifadədə və sair fərqlənmək deməkdir. Bu istənilən cəmiyyətin dayanıqlılığı və ölkədə insanların fiziki təhlükəsizliyi üçün ciddi təhdid yaradır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, gəlir bərabərsizliyi istənilən ölkədə mövcuddur və onun tam aradan qaldırılması nəinki mümkün deyil, əksinə onun müəyyən həddə-optimal həddə qəbul edilməsi zəruridir. Gəlirlərdə qeyri-bərabərliyin iqtisadi inkişaf üçün əhəmiyyəti bəzi tədqiqatçılar tərəfindən iddia edilir. Məsələn, *Welch (1999)* [2] öz tədqiqatında belə nəticəyə gəlir ki, gəlir bərabərsizliyi nəinki pis deyil, əksinə inkişaf üçün zəruridir. Qeyri-bərabərliyin artması isə heç də iddia edildiyi kimi pis şey deyil. *Welch (1999)* belə hesab edir ki, əmək haqlarındakı qeyri-bərabərliyin artması təhsil səviyyəsinin artması ilə davam edir, lakin müxtəlif etnik, gender və sair səbəblərə görə qeyri-bərabərlik azalır.

Gəlir bərabərsizliyinin optimal hesab ediləbilən müəyyən səviyyəsi cəmiyyətdə rəqabətlik üçün motiv yaradır, həm də iqtisadi artımı stimullaşdırır. Lakin belə bərabərsizliyin “optimal hədd”-dən kənarlaşması cəmiyyətdə qarşısı alınabilməyən kataklizmlər yarada bilər. İqtisadi ədəbiyyatda “gəlir bərabərsizliyinin optimal həddi” anlayışına tez-tez rast gəlmək olur (məsələn, *Charles-Coll (2010)* [3], *Syed (2018)* [4]). *Jianu və digərləri (2021)* [5] tərəfindən aparılan tədqiqatlara əsasən inkişaf etmiş Avropa İttifaqı ölkələrində gəlir bərabərsizliyi ilə iqtisadi artım arasında pozitiv əlavə var. Əksinə inkişaf etməkdə olan Avropa İttifaqı ölkələrində belə əlaqələr neqativdir. Nəzərə almaq lazımdır ki, hətta inkişaf etmiş ölkələrdə gəlir bərabərsizliyinin iqtisadi artıma pozitiv təsirləri o demək deyil ki, onun davamlı olaraq kəskinləşdirilməsinə stimula vermək lazımdır. Əksinə, inkişaf etmiş ölkələrdə ən az gəlir qrupları milli yoxsulluq həddindən xeyli yüksək həyat keyfiyyətinə malikdirlər. Yəni optimal gəlir bərabərsizliyi həddinin müəyyən edilməsində minimum hədd nəzərə alınmalıdır.

• *Gəlir bərabərsizliyinin azaldılması yolları*

Gəlir bərabərsizliyinin iqtisadi, sosial-iqtisadi və digər təsirlərini nəzərə alaraq hər bir ölkə, xüsusilə, inkişaf etməkdə olan ölkələr onun azaldılması istiqamətində zəruri iqtisadi siyasət həyata keçirməyə cəhd edirlər. Belə tədbirlərdən ən geniş yayılanı fiskal siyasətdir. Lakin dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsinin, demək olar ki, bütün növləri birbaşa və ya dolayısı ilə gəlir bərabərsizliyinin azaldılmasına yönəlib. Məsələn, dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsi növlərindən a) dövlət sahibkarlığının inkişafı, b) fiskal siyasət, c) qiymətlərin tənzimlənməsi, d) xarici ticarət rejiminin tənzimlənməsi, e) lisenziyalaşma, f) minimum əmək haqqının müəyyən edilməsi, h) məşğulluğun tənzimlənməsi və sair tədbirlər əhəlinin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün biznes strukturlarının fəaliyyətinin müxtəlif sahələrdə məhdudlaşdırılması məqsədi daşıyır. Lakin məhdudlaşdırıcı dövlət tənzimləmələrinin bütün hallarda gəlir bərabərsizliyini azaltması fikri iqtisadi tədqiqatlarla təsdiq edilmir. Bəzi tədqiqatlar (məsələn, *Dustin Chambers və Colin O'Reilly, 2020*) [6] göstərir ki, iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi artdıqca, əksinə gəlir bərabərsizliyi də artır.

Dövlət gəlir gətirməyən və işçilərinə vaxtılı-vaxtında yüksək əmək haqqı vermək imkanında olmayan dövlət müəssisələrinin özəlləşdirilməsini həyata keçirərək belə müəssisələrin fəaliyyətini genişləndirir. Bunun əksi də baş verə bilər. Dövlət zəif fəaliyyət göstərən, lakin çoxlu sayda insanın işlə təminatına imkan verən özəl müəssisələrin milliləşdirilməsi yolu ilə insanların sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına çalışır. Hər iki halda məqsəd bir tərəfdən, zəif fəaliyyət göstərən müəssisənin mülkiyyətçisinin dəyişdirilməsi yolu ilə aktivləşdirilməsi, digər tərəfdən, bu müəssisələrdə çalışan işçilərin sosial müdafiəsinin təmin edilməsi nəzərdə tutulur.

Dövlətin cəmiyyətdə gəlir bərabərsizliyinin aradan qaldırılması metodlarından ən mühüm fiskal siyasətdir. Dövlət öz büdcəsi vasitəsilə gəlirlərin bölgüsünü və yenidən bölgüsünü həyata keçirir. Vergilər və dövlət sahibkarlığı vasitəsilə büdcədə toplanan ictimai vəsaitlərin büdcə xərcləri vasitəsilə yenidən bölgüsü ev təsərrüfatlarında gəlirlərin mühüm hissəsinə təşkil edir. Məsələn, ARDSK-nin məlumatlarına əsasən 2020-ci ildə Azərbaycanda iqtisadi

rayonlar üzrə ev təsərrüfatlarına sosial müavinət və pensiyalar şəklində ayırmaların məbləği cəmi gəlirlərin 13.4% -dən (Naxçıvan MR) 37.3%-ə (Kəlbəcər-Laçın) qədər olub. Dövlət büdcəsindən maliyyələşən müəssisə və təşkilatlarda, məsələn, səhiyyə və təhsil sistemində, mədəniyyət və güc strukturlarında və sair sahələrdə çalışan yüz minlərlə məşğulun aylıq əmək haqqısı da gəlirlərin bölgüsü və yenidən bölgüsü vasitəsilə reallaşır.

Əhalinin gəlirlərindəki qeyri-bərabərliyə dolaşması ilə təsir edən instrumentlərdən biri də bəzi mal və xidmətlərin qiymətlərinin dövlət tərəfindən tənzimlənməsidir. Xüsusilə, kommunal xidmətlərin və dərman preparatlarının qiymətinin dövlət nəzarətində saxlanması əhalinin az gəlirli təbəqəsinin həyat keyfiyyətinə mümkün mənfi təsirlərin azaldılması məqsədi daşıyır. Bu tədbirlər gəlir bərabərsizliyini azaltmasa da, belə bərabərsizliyin mümkün mənfi təsirlərini azaldığından mühüm əhəmiyyətə malikdir.

• ***MƏH-nin gəlir bərabərsizliyinə təsirinə həsr edilən tədqiqatlara baxış***

Dövlətin iqtisadiyyata hər hansı səviyyədə müdaxiləsi müvafiq qanunlar və ya dövlət siyasəti vasitəsilə reallaşır. Belə müdaxilələrin iqtisadiyyata necə təsir etməsi həmişə müzakirə mövzusu olub. Dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsinin səmərəliliyi (efficiency) belə müdaxilələrin yaratdığı mənfəətlə xərc arasındakı fərqlərin müqayisəli ölçülməsi ilə mümkün ola bilər. Belə müdaxilələrdən biri kimi minimum əmək haqqı (MƏH) ilə bağlı dövlət siyasəti də gəlir bərabərsizliyinə təsir edir. MƏH siyasətinin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, dövlət biznes strukturlarından tələb edir ki, öz işçilərinə müəyyən məbləğdən az əmək haqqı verməsinlər. MƏH kimi xarakterizə olunan bu hədd adətən ölkədə yaşayış minimumuna uyğunlaşdırılır. Adətən əksər ölkələr MƏH-nin həcmi "insanın sağlamlığının və həyat fəaliyyətinin minimum səviyyəsi üçün zəruri olan ərzaq, qeyri-ərzaq malları və xidmətlərin elmi normalar əsasında müəyyən edilmiş toplusu" (yəni "minimum istehlak səbəti") (*Milli Məclis, 2004*) [7] və "minimum istehlak səbətinin dəyəri və icbari ödənişlərin cəmindən ibarət sosial norma" (yəni "yaşayış minimumu") [7] əsasında hesablayırlar. Müxtəlif ölkələrdə "minimum istehlak səbəti" və "yaşayış minimumu" fərqli olduğundan MƏH-nin həcmi də fərqlidir.

MƏH məbləği müəyyən olunan ölkələrdə gəlir kvintillərinin aşağı həddi dövlət tərəfindən bir qədər yuxarı "sıxışdırılmış" olur. Lakin belə "sıxışdırılmanın" gəlir bərabərsizliyinə təsirinin xarakteri müxtəlif tədqiqatlarda müxtəlifdir. MƏH ilə bağlı qanunun mahiyyətində cəmiyyətin daha həssas təbəqəsinin, yəni əmək haqqı məbləği daha az olan az ixtisaslı işçilərin əmək haqqının müəyyən minimum həddən yuxarı qaldırılması olsa da real həyatda əldə edilən nəticənin fərqli olduğu ilə bağlı çoxlu sayda tədqiqatlar mövcuddur. Bu tədqiqatların əsas arqumenti ondan ibarətdir ki, MƏH ilə bağlı qanun qəbul ediləndə və daha az ixtisaslı işçilərin əmək haqqı üçün minimum hədd artırılanda məhz belə işçilərin məşğulluğu ilə problem yaranır və onların müəyyən hissəsi işsiz qalır. MƏH vasitəsilə bir qrup işçinin əmək haqqının artırılması və gəlir bərabərsizliyini azaltmaq məqsədi daşıyan qanun sonra bir qrup insanın öz işini itirməsi ilə nəticələnir və gəlir bərabərsizliyi daha da kəskinləşir.

İqtisadi nəzəriyyədə MƏH sosial müdafiə instrumenti olmaqla yanaşı, həm də gəlirlərin bölüşdürülməsi instrumenti kimi çıxış edir. Məsələn, *Freeman (1996)* [8] MƏH-nin gəlirlərin bölüşdürülməsindəki rolunu, xüsusilə aşağı gəlirli qrupların gəlirləri arasındakı fərqlərin azaldılmasındakı rolunu qeyd edir. O belə hesab edir ki, bu proses üç mexanizmlə reallaşır. Birincisi, MƏH həcmi artması bu səviyyədə əmək haqqı alan işçilərin istehsal etdiyi məhsulların dəyərini artırır. Bu zaman belə məhsulları alan istehlakçıların istehlakçı artığı (consumer surplus) azalır. Bu proses MƏH səviyyəsində əmək haqqı alan istehlakçıların tələbini artıraraq, digər qrup istehlakçıların tələbini azaldır. İkinci mexanizm MƏH-nin artması işəgötürənin gəlirlərinə mənfi təsir etdiyindən və məhsulun qiymətinin rəqabətliyini saxlamağın zəruriliyini nəzərə alaraq, işəgötürən MƏH səviyyəsində əmək haqqı alanların müəyyən hissəsinin işdən azad edilməsi yolunu tutur.

MƏH-nin sosial-iqtisadi təsirlərinin tanınmış tədqiqatçıları *Card və Krueger (1995)* [9] qeyd edirlər ki, MƏH-nin əmək gəlirlərinin bölüşdürülməsinə təsiri birbaşadır və asanlıqla ölçülə bilər. Onlar belə hesab edirlər ki, MƏH-nin artırılması əmək haqqı MƏH səviyyəsində və ya ona yaxın olan işçi qruplarının arasındakı gəlir bərabərsizliyini xeyli azaldır. Lakin MƏH-nin ev

təsərrüfatlarının gəlirlərinə təsiri o qədər də bir-başa deyil, ona görə ki, MƏH alan ev təsərrüfatlarının sayı cəmi ev təsərrüfatlarının sayında üstünlük təşkil etmir. Buna baxmayaraq, MƏH-nin 35% artırılması gəlirləri az olan ev təsərrüfatlarının 10%-ə təsir edir.

Adams və Neumark (2003) [10] qeyd edirlər ki, bu mexanizm yeni gəlir bərabərsizliyi yarada bilər. Lakin çoxlu sayda tədqiqatlar var ki, MƏH-nin artmasının bütün hallarda yeni işsizlik yaratması ilə bağlı iddiaları təkzib edir. MƏH-nin məşğulluğa təsiri problemləri də iqtisadi tədqiqatlarda birmənalı təsdiq edilmir.

MƏH-nin gəlir bərabərsizliyinə təsirləri empirik tədqiqatlarda geniş analiz edilib. Hələ keçən əsrin səksəninci illərində bəzi tədqiqatların nəticələri MƏH-nin gəlir bərabərsizliyi ilə pozitiv korrelyasiyanın olduğu qənaətinə gətirirdi. Yəni MƏH-nin tətbiqi və onun artırılması gəlir qeyri-bərabərsizliyini də artırır. Məsələn, *Johnson və Browning* (1983) [11], həmçinin *Burkhauser və Finegan* (1989) [12] tərəfindən aparılan tədqiqatlarda iddia edilir ki, gəlir bərabərsizliyini azaltmaq üçün MƏH-nin orta həcmi də azaltmaq lazımdır.

İnkişaf etmiş ölkələrin təmsalında aparılan tədqiqatlarda MƏH-nin artmasının gəlir bərabərsizliyinin azalmasına təsir etməsi, demək olar ki, heç bir tədqiqatda təsdiq edilmir. Məsələn, *Chambers və O'Reilly* (2020) [13] ABŞ-da iqtisadiyyatın tənzimlənməsinin gəlir bərabərsizliyinə təsirini öyrənərək belə nəticəyə gəlirlər ki, tənzimlənmənin gəlirlərin paylanmasına təsiri kanal əsasən məhsulun dəyərində birbaşa və ya dolayısi ilə olan təsirlərlə bağlıdır. Məhsulun dəyərində dəyişməsi isə əmək haqqına təsir edir. Dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsi əmək haqqının və istehlak qiymətlərinin artması ilə reqressiv təsirə malikdir. *Autor və digərləri* (2010) [14] ABŞ təmsalında MƏH-nin bərabərsizliyə təsirini tədqiq edərək iddia edirlər ki, MƏH-nin artımı gəlir bərabərsizliyinin aşağı həddində dəyişikliklərə səbəb olur və bərabərsizliyi azaldır.

Ben Litwin (2015) MƏH-nin gəlir bərabərsizliyinə təsirlərini İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf (OECD) təşkilatına daxil olan bir neçə ölkənin təmsalında qiymətləndirərək belə nəticəyə gəlir ki, bəzi ölkələrdə MƏH-nin müəyyən səviyyəyə qədər artması gəlir bərabərsizliyini azaldır, lakin müəyyən həddən sonra, əksinə, gəlir bərabərsizliyini artırır. Bu nəticə MƏH-nin ikili mahiyyətə,

yəni həm biznes mühitinə, həm də sosial sahəyə təsiri ilə bağlı yanaşmaya (Gülahiyev, 2018) [15] tamamilə uyğundur. Əgər MƏH-nin cari səviyyəsi optimal səviyyədən azdırsa, onun artırılması iqtisadi inkişafa, həmçinin gəlir bərabərsizliyinin azalmasına pozitiv təsir edəcək. Əks halda təsirlər neqativ olacaq.

Burada əsas problem iki əlaqənin bir-birindən fərqləndirilməsi ilə bağlıdır. Belə ki, 1) ölkədə adambaşına gəlirlərin səviyyəsi ilə gəlir bərabərsizliyi arasındakı əlaqə və 2) MƏH ilə bağlı dövlət müdaxiləsinin gəlir bərabərsizliyi ilə əlaqəsi bir-birindən fərqləndirilməlidir. Çünki birinci əlaqə ölkənin bütünlükdə iqtisadi inkişafı ilə bağlı olduğu halda, ikinci dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsi ilə bağlıdır. Məsələn, hələ *Kuznets* (1955) [16] iddia edirdi ki, iqtisadi inkişaf gəlir bərabərsizliyi arasında çevrilmiş "U" formalı əlaqə var. İqtisadi inkişaf səviyyəsi aşağı olan ölkələrdə sonrakı inkişaf gəlir bərabərsizliyini artırır, lakin müəyyən həddə bu bərabərsizlik maksimum olur. İnkişafın sonrakı dövrlərində bərabərsizlik azalmağa başlayır. Əlbəttə empirik səviyyədə aparılan tədqiqatlar *Kuznets* (1955) [16] tərəfindən alınan bu nəticələri təsdiq etmir. Belə ki, qeyri-bərabərliyə təsir edən çoxlu sayda determinantlar var. Məsələn, *Herzer və Vollmer* (2012) [17] tərəfindən aparılan panel analiz sübut edir ki, adambaşına gəlirlər ilə qeyri-bərabərlik arasında uzunmüddət üçün əks əlaqə mövcuddur.

Carl Lin və Myeong-Su Yun (2016) [18] bu problemi panel metod tətbiq edərək Çinin təmsalında tədqiq ediblər. Əldə edilən nəticə inkişaf etmiş ölkələr üzrə aparılan tədqiqatların nəticələrindən fərqlənir. Belə ki, alınan nəticələrə əsasən, MƏH-nin tətbiqi və mütəmadi olaraq onun həcmi artırılması gəlir səviyyəsinə görə orta və aşağı decillərdə yerləşən işçilərin əmək haqqı arasındakı fərqlərin azalmasına və beləliklə, gəlir bərabərsizliyinin azalmasına nail olunur.

Rumuniyanın təmsalında bu problem *Militaru və digərləri* (2019) [19] tərəfindən tədqiq edilib. Bu tədqiqatda MƏH-nin ölkədə gəlir bərabərsizliyinə müsbət təsiri təsdiq edilir. Tədqiqatda MƏH-nin ev təsərrüfatlarının gəlirlərinə və əmək haqlarındakı fərqlərə təsirlərinin kəmiyyətə qiymətləndirilməsi üçün iki metodoloji yanaşmadan istifadə edilib. Hər iki metodoloji yanaşmada isə mikrosimulyasiya metodu tətbiq edilib.

Militaru və digərləri (2019) [19] qeyd edirlər ki, onların tətbiq etdiyi metodoloji yanaşmada əsas çətinlik ondan ibarət olub ki, MƏH-nin 2013-2014-cü illərdə dəyişməsi ev təsərrüfatlarının gəlirlərinə və məşğulların əmək haqqına müxtəlif kanallarda təsir edir və bu kanalların hər birinin modeldə nəzərə alınması məsələni xeyli mürəkkəbləşdirir. Məsələn, ölkədə az təminatlı ailələrin sosial yardım alması və ya sosial xarakterli hər hansı ödənişlər MƏH-nin miqdarına əsaslanırsa, onda MƏH-nin dəyişməsi bu ödəmələrin həcmində də təsir göstərəcək. Məsələn, Azərbaycanda bəzi dövlət rüsumları MƏH-nin həcmində uyğunlaşdırılıb. MƏH-nin dəyişməsi dərhal həmin rüsumların da dəyişməsinə səbəb olur. Tədqiqatda birinci metodoloji yanaşma əksfaktlara əsaslanır. Yəni sual qoyulur ki, əgər MƏH 2014-cü ildə dəyişməsəydi əmək haqları səviyyəsi və ev təsərrüfatlarının gəlirləri 2013-cü illə müqayisədə necə dəyişəcəkdir. Belə bir əksfaktlardan ona görə istifadə edilir ki, başqa amillərin gəlir bərabərsizliyinə və əmək haqlarındakı bərabərsizliyə təsirləri MƏH-nin təsirlərindən fərqləndirilsin.

MƏH-nin gəlir bərabərsizliyinə təsirlərinin qiymətləndirilməsi metodları (ədəbiyyata baxış)

MƏH ilə bağlı məhdudiyyətlərin gəlir bərabərsizliyinə təsirlərinin qiymətləndirilməsi üçün iqtisadi ədəbiyyatda müxtəlif metodlara rast gəlinir. Məsələn, *Neumark və digərləri (2005)* [20] MƏH ilə bağlı məhdudiyyətlərin gəlir bərabərsizliyinə təsirlərinin qiymətləndirilməsi üçün qeyri-parametrik metoddan, yaxud “fərqli-likdə fərqlər” metodundan (differences-in difference) istifadə ediblər. Gəlir bərabərsizliyinin ölçüsü kimi isə Gini indeksindən, Atkinson indeksindən, standart sapmalardan, variasiya əmsalından və sair istifadə ediblər. Tədqiqatın əsas nəticəsi ondan ibarətdir ki, MƏH səviyyəsi artıqca gəlir bərabərsizliyi də artır.

Militaru və digərləri (2019) [19] tərəfindən aparılan tədqiqatda ikinci metodoloji yanaşma 2013 və 2014-cü ildə Gini indeksinin dəyişməsi və bu dəyişmədə MƏH-nin payı əsas götürülüb. Bunun üçün ev təsərrüfatlarının gəlirləri iki qrupa ayrılıb: əmək haqqından olan gəlirlər və digər mənbələrdən olan gəlirlər. Beləliklə, ev təsərrüfatlarının adambaşına gəlirlərini

$$y_H = y_L + y_{NL} \quad (1)$$

kimi göstərmək olar. Burada y_H -ev təsərrüfatlarının adambaşına gəlirləri, y_L - ev

təsərrüfatlarına əmək haqqı kimi gələn gəlirlərin adambaşına həcmi, y_{NL} - ev təsərrüfatlarına digər mənbələrdən gələn gəlirlərin adambaşına həcmidir. Birinci komponenti $y_L = p_{MW} * MW + y_{LNMW}$ kimi iki hissəyə ayırmaq olar. Birinci hissəsində MƏH səviyyəsində əmək haqqı alan ev təsərrüfatlarının cəmi ev təsərrüfatlarında payıdır (p_{MW}). İkinci hissə MƏH səviyyəsindən daha yüksək əmək haqqı alan ev təsərrüfatlarında adambaşına əmək haqqından gələn gəlirləri (y_{LNMW}) göstərir. Onda (1) eyniliyini

$$y_H = p_{MW} * MW + y_{LNMW} + y_{NL} \quad (2)$$

yazmaq olar.

Qeyd edək ki, (1) bərabərliyinin sağ tərəfindəki komponentlərin hər birinə MƏH-nin təsiri mümkündür. Belə ki, bəzi ölkələrdə ev təsərrüfatlarının gəlirlərində mühüm yer tutan pensiya ödənişlərinin həcmi, sosial müavinətlər və sair MƏH həcmində uyğunlaşdırılır. Lakin bəzi ölkələrdə belə əlaqə yoxdur. Odur ki, *Militaru və digərləri (2019)* [19] Rumuniya təmsalında MƏH qanununun yalnız əmək haqqı səviyyəsinə təsiri nəzərə alıblar və ona görə də ev təsərrüfatlarının gəlirlərini funksiya olaraq

$$y_H = f(p_{MW}, MW, y_{NMW}) \quad (3)$$

kimi ifadə edir. Təklif edilən metoda əsasən ev təsərrüfatlarının gəlirlərinin t-zamanında paylanması $F(y_H^t)$ funksiyasıdır və bu funksiya t-zamanında həm MƏH alan ev təsərrüfatlarının cəmi ev təsərrüfatlarında payından (p_{MW}^t), MƏH həcmindən MW^t və ev təsərrüfatlarının MƏH-dan başqa adambaşına olan gəlirlərindən (y_{NMW}^t) asılıdır. Bu halda Gini əmsalını da bu göstəricilərdən asılı funksiya kimi ifadə edə bilərik.

$$G^t = g(F(y(p_{MW}^t, MW^t, y_{NMW}^t))) \quad (4)$$

Beləliklə, hər hansı (t)-zamanından (bunu “0” ilə işarə edək) hər hansı (t+ τ) zamanına keçəndə (bunu “1” ilə işarə edək) həm ev təsərrüfatlarının adambaşına gəlirlərinin F paylanma funksiyası, həm də Gini əmsalı dəyişə bilər. Bu dəyişmələrin müqayisəsi bizə imkan verə bilər ki, biz gəlir bərabərsizliyinə MƏH-nin təsirlərini müəyyən edə bilək. Əlbəttə nəzərə almaq lazımdır ki, bu müddət ərzində Gini əmsalının dəyişməsi təkcə MƏH-nin dəyişməsi nəticəsində deyil, həm də digər iki səbəbdən, yəni 1) MƏH alan ev təsərrüfatlarının cəmi ev təsərrüfatlarındakı payının və 2) ev təsərrüfatlarının əmək haqqından başqa digər gəlirlərinin dəyişməsi hesabına ola bilər. Ona görə də

$$\begin{aligned}
 G^1 - G^0 &= g(F(y(p_{MW}^1, MW^1, y_{NMW}^1))) - \\
 &g(F(y(p_{MW}^0, MW^0, y_{NMW}^0))) = \\
 &g(F(y(p_{MW}^1, MW^1, y_{NMW}^0))) - \\
 &g(F(y(p_{MW}^0, MW^0, y_{NMW}^0))) + \\
 &g(F(y(p_{MW}^1, MW^1, y_{NMW}^0))) - \\
 &g(F(y(p_{MW}^1, MW^1, y_{NMW}^1))) \\
 &+ g(F(y(p_{MW}^1, MW^1, y_{NMW}^1))) - \\
 &g(F(y(p_{MW}^1, MW^1, y_{NMW}^0))) \quad (5)
 \end{aligned}$$

Beləliklə, *Militaru və digərləri (2019)* [19] tərəfindən təklif edilən metoda əsaslanaraq (5) eyniliyi ilə MƏH-nın və əmək haqqından başqa digər gəlirlərin Gini əmsalına təsirlərini qiymətləndirərək, MƏH ilə gəlir bərabərsizliyi arasındakı əlaqəni müəyyən edə bilirik.

• **MƏH-nın gəlir bərabərsizliyinə təsirlərinin inkişaf etməkdə olan ölkələr timsalında qiymətləndirilməsi**

Biz öz tədqiqatımızda əvvəlcə birinci yaxınlaşmada MƏH-nın hər hansı dövrdə dəyişməsinin həmin ildə inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə Gini indeksinin dəyişməsinə təsirlərini “ölkələrarası” məlumatlar əsasında analiz edəcəyik. Bunu “birinci yaxınlaşma” ona görə adlandırırıq ki, Gini əmsalına MƏH-dan başqa digər göstəricilər də təsir edir və biz hələki, yalnız MƏH-nın təsirlərini nəzərə alacağıq. Gini əmsalı ilə bağlı zəruri məlumatlar Dünya Bankının rəsmi məlumatlar bazasından (WB, 2021) [21] əldə edilib. MƏH ilə bağlı məlumatlar isə Beynəlxalq Əmək Təşkilatının rəsmi məlumatlar bazasından (İLO, 2021) [22] əldə edilmişdir.

Cədvəl 1

Bəzi inkişaf etməkdə olan ölkələrdə MƏH-nın və Gini indeksinin dəyişməsi

Ölkələr	Müqayisə edilən illər	MƏH (cari ABŞ dolları)	Gini indeksi	MƏH2-MƏH1	Gini(2)-Gini(1)
Albaniya	2012	194	29	7.40	4.20
	2017	202	33.2		
Argentina	2010	447	43.6	-96.10	-0.70
	2019	350	42.9		
Ermənistan	2010	80	30	34	-0.10
	2019	114	29.9		
Bangladeş	2010	43	32.1	-24.42	0.30
	2017	19	32.4		
Belarus	2010	134	28.6	23	-3.3
	2019	158	25.3		
Bolqariya	2010	162	35.7	145	5.6
	2018	308	41.3		
Kolumbiya	2014	308	-	-55	51.3
	2019	252	51.3		
Kosta Rika	2018	520	48	6	0.2
	2019	526	48.2		
Xorvatiya	2012	481	41.1	67	-11.4
	2018	548	29.7		

Qeyd: müəllif tərəfindən hesablanaraq tərtib edilib

Cədvəl 1-ci cədvəldə müxtəlif regionlarda yerləşən doqquz inkişaf etməkdə olan ölkə üzrə MƏH-nın və Gini indeksinin müxtəlif dövrlərdə dəyişməsi verilib. Cədvəldən görünür ki, bu dəyişmələr müxtəlif xarakterlidir. Bəzi ölkələrdə, məsələn, Albaniya, Bolqariya və Kosta Rika üzrə MƏH-nın artması həm də Gini indeksinin artması

ilə müşahidə edilib və Argentinada MƏH-nın azalması Gini indeksinin azalması ilə müşahidə edilib. Lakin tədqiqata cəlb edilən digər ölkələrdə- Ermənistan, Banqladeş və Kolumbiyada MƏH-nın azalması Gini indeksinin artması ilə, Ermənistan, Belarusiya və Xorvatiyada MƏH-nın artması Gini indeksinin azalması ilə

müşahidə edilib. Tədqiqata az sayda ölkənin daxil edilməsi bu göstəricilər arasında hansı səviyyədə reqresiyanın olmasını deməyə tam əsas verməsə də bəzi nəticələri çıxarmağa imkan verir.

Nəticə

MƏH-nın gəlir bərabərsizliyinə təsirləri eyni xarakterli deyil və ölkədən ölkəyə dəyişir. Həmçinin fərz etmək olar ki, hər bir ölkə üçün onun inkişaf səviyyəsinə uyğun olaraq optimal MƏH səviyyəsi mövcuddur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. European Commission. Reflection Paper on the Deepening of the Economic and Monetary Union; European Commission: Brussels, Belgium, 2017. Available online: https://ec.europa.eu/commission/publications/reflection-paper-deepening-economic-and-monetary-union_en (accessed on 10 December 2020).

2. Welch, F. In defense of inequality. *Am. Econ. Rev.* 1999, 89, 1–17. DOI: 10.1257/aer.89.2.1

3. Charles-Coll, Jorge A. (2010). The optimal rate of inequality: A framework for the relationship between income inequality and economic growth. MPRA Paper No. 28921, posted 15 Feb 2011 22:33 UTC. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/28921/1/MPRA_paper_28921.pdf

4. Syed Yusuf Saadat. (2018). The Optimum Level of Income Inequality: Evidence from Panel Data. *Journal of Business and Policy Research*. Vol. 13. No. 1. July 2018, Pp.78-89

5. Jianu, I.; Dinu, M.; Huru, D.; Bodislav, A. Examining the Relationship between Income Inequality and Growth from the Perspective of EU Member States' Stage of Development. *Sustainability* 2021, 13, 5204. <https://doi.org/10.3390/su13095204>

6. Dustin Chambers and Colin O'Reilly. "Regulation and Income Inequality in the United States." Mercatus Working Paper, Mercatus Center at George Mason University, Arlington, VA, May 2020

7. Milli Məclis, 2004. Yaşayış minimumu haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu, <http://www.e-qanun.az/framework/5518>

8. Freeman, Richard. 1996. "The Minimum Wage as a Redistributive Tool." *The Economic Journal* 106 (May): 640.

9. Card, David and Alan B. Krueger. 1995. "How the Minimum Wage Affects the

Distribution of Wages, the Distribution of Family Earnings, and Poverty." Chap. 9, In *Myth and Measurement*, 276-312. Princeton, NJ: Princeton University Press.

10. Adams, Scott and David Neumark, 2003, "Living Wage Effects: New and Improved Evidence," *NBER Working Papers* no. 9702: 2.

11. Johnson, William R., and Edgar K. Browning. 1983. The Distributional and Efficiency Effects of Increasing the Minimum Wage: A Simulation. In *American Economic Review*

12. Burkhauser, Richard V., and T. Aldrich Finegan. 1989. "The Minimum Wage and the Poor: The End of a Relationship." *Journal of Policy Analysis and Management* 8 (1):53-71

13. Dustin Chambers and Colin O'Reilly. (2020). "Regulation and Income Inequality in the United States." Mercatus Working Paper, Mercatus Center at George Mason University, Arlington, VA, May 2020.

14. David H. Autor, Alan Manning Christopher, L. Smith, (2010). The contribution of the minimum wage to U.S. wage inequality over three decades: a reassessment. National Bureau of economic research 1050. Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138 November 2010 Working Paper 16533 <http://www.nber.org/papers/w16533>

15. Gülalıyev Mayıs (2018). Xarici iqtisadi fəaliyyət: tənziqləmə ilə liberallığın tarazlığı. Monoqrafiya. Bakı, "Elm və Bilik" nəşriyyatı. 2018, 360 səh

16. Kuznets, S. Economic Growth and Income Inequality. *Am. Econ. Rev.* 1955, 45, 1–28.

17. Herzer, D.; Vollmer, S. Inequality and growth: Evidence from panel cointegration. *J. Econ. Inequal.* 2012, 10, 489–503.

18. Carl Lin, Myeong-Su Yun, (2016). The Effects of the Minimum Wage on Earnings Inequality: Evidence from China. İZA. Discussion Paper No. 9715 February 2016

19. Eva Militaru, Madalina Ecaterina Popescu, Amalia Cristescu and Maria Denisa Vasilescu, 2019. Assessing Minimum Wage Policy Implications upon Income Inequalities. The Case of Romania. *Sustainability* 2019, 11, 2542; doi:10.3390/su11092542

20. Neumark, David, Mark Schweitzer, and William Wascher. 2005. "The Effects of Minimum Wages on the Distribution of Family

Incomes: A Nonparametric Analysis." *Journal of Human Resources* 40 (4):867-94.

22. İLO, 2021. <https://ilostat.ilo.org/topics/wages/>

21. WB, 2021. <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>

Emil Cingiz oğlu GULALIYEV

Doctoral student of Azerbaijan State University of Economics (UNEC)

DIFFERENT APPROACHES ON THE IMPACT OF THE MINIMUM WAGE ON INCOME INEQUALITY AND ESTIMATION METHODS

Summary

The article comparatively analyzes the effects of the minimum wage on income inequality and various approaches to assessing such effects. The relationship between the minimum wage and income inequality has been studied in case of developing countries. The author adopted the Gini index as the main indicator of income inequality. Using econometric methods, the author concludes that the impacts of minimum wage on income inequality are not the same and vary from country to country. It can also be assumed that for each country there is an optimal level of minimum wage in accordance with its level of economic development.

Keywords: *minimum wage, income inequality, Gini index, employment, income*

Эмиль Чингиз оглы ГЮЛЬАЛИЕВ

Докторант Азербайджанского государственного
экономического университета (UNEC)

РАЗЛИЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ВЛИЯНИЮ МИНИМАЛЬНОЙ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ НА НЕРАВЕНСТВО ДОХОДОВ И МЕТОДЫ ОЦЕНКИ

Резюме

В статье проводится сравнительный анализ влияния минимальной заработной платы на неравенство доходов и различные подходы к оценке такого воздействия. Взаимосвязь между минимальной заработной платой и неравенством доходов изучалась на примере развивающихся стран. В качестве основного индикатора неравенства доходов автор принял индекс Джини. Используя эконометрические методы, автор приходит к выводу, что влияние минимальной заработной платы на неравенство доходов неодинаково и варьируется от страны к стране. Также можно предположить, что для каждой страны существует оптимальный уровень минимальной заработной платы в соответствии с уровнем ее экономического развития.

Ключевые слова: *минимальная заработная плата, неравенство доходов, индекс Джини, занятость, доход.*

Daxil olub: 17.02.2022